

Kommittédirektiv

Utredning om dokumentation och stöd till
enskilda som utsatts för övergrepp och
vanvård inom den sociala barnvården

Dir.
2006:75

Beslut vid regeringssammanträde den 21 juni 2006

Sammanfattning av uppdraget

En särskild utredare skall granska allvarliga övergrepp och vanvård vid institutioner och familjehem inom den sociala barnvården. Uppdraget syftar till att kartlägga allvarliga övergrepp och vanvård av flickor och pojkar som varit placerade i familjehem/fosterhem eller vid institutioner inom den sociala barnvården. Uppdraget omfattar kvinnor och män som varit placerade i familjehem eller vid institutioner med stöd av barnvårdslagen (1924:361, 1960:97), socialtjänstlagen (1980:620, 2001:453) eller lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga. Utredaren skall bjuda in till intervjuer och i anslutning till dessa erbjuda psykologiskt stöd. Intervjuerna kan kompletteras med studier av arkivmaterial. Utredaren skall ha beredskap för att ta emot samtal från drabbade per telefon.

Utredaren skall dokumentera vad som framkommer vid intervjuerna och från eventuellt arkivmaterial. Utredaren skall i en rapport sammanställa och dokumentera de erfarenheter som framkommer på ett sådant sätt att de kan bidra till att liknande förhållanden inom den sociala barnvården kan undvikas i framtiden.

Utredaren skall i en delrapport senast den 1 oktober 2007 redovisa hur arbetet fortskrider.

Uppdraget skall redovisas senast den 1 juni 2008.

Bakgrund

Uppdraget till Socialstyrelsen

I december 2005 kom det till regeringens kännedom att det under åren 1950–1980 förekommit att barn som var placerade vid vissa institutioner inom den sociala barnvården för illa p.g.a. regelbundna eller systematiska kränkningar, övergrepp och vanvård. Många av de personer som under barndomen utsattes för sådana kränkningar har i dag behov av hjälp och stöd. Samtidigt framstod det som angeläget att dessa förhållanden uppmärksammades så att de inte upprepas. Regeringen hade tagit del av de erfarenheter som Norge har av liknande förhållanden och kunnat konstatera att det handlar om grannliga uppgifter där bl.a. noggranna forskningsmetodologiska och etiska överväganden måste göras.

Regeringen gav i december 2005 Socialstyrelsen i uppdrag att utifrån befintlig forskning och annan relevant dokumentation och erfarenheterna från Norge bedöma omfattningen av regelbundna eller systematiska kränkningar, övergrepp och vanvård vid institutioner inom den sociala barnvården under åren 1950–1980. Socialstyrelsen skulle vidare undersöka vilken dokumentation i form av t.ex. tillsynsrapporter och journaler som finns tillgänglig från samma tidsperiod och föreslå åtgärder i syfte att stödja de utsatta samt föreslå hur deras erfarenheter kan dokumenteras. I uppdraget ingick inte att överväga eventuella ansvarsfrågor eller ekonomisk kompensation till drabbade. Uppdraget redovisades till regeringen den 29 mars 2006.

I telefonsamtal och brev till Socialstyrelsen uppger många personer att de har blivit utsatta för brister i omsorgen, fysiska bestraffningar och sexuella övergrepp i den sociala barnvården. Även intresseorganisationer, forskare, journalister och författare som utredningen haft kontakt med konstaterar att det inte råder någon tvekan om att övergrepp och kränkningar har förekommit vid institutioner under den period som utredningen avser. Motsvarande erfarenheter finns i Norge och det har inte framkommit några omständigheter som tyder på att de svenska förhållandena skilt sig från de norska i något avgörande avseende. De övergrepp och kränkningar som framkommit kan enligt

Socialstyrelsen inte sägas ha varit accepterade uppfostringsmetoder under perioden 1950–1980. Sexuella övergrepp har aldrig varit accepterat och bestraffningar av barn boende på institution är tydligt reglerade från 1937. Socialstyrelsen skrev 1948 i Råd och anvisningar Nr 49 att: ”Besträffningar kan verka allvarligt skadligt på barnet. Den mest aggressiva formen, kroppsagan, d.v.s. den avsiktliga handgripligheten för att framkalla smärta genom örfilar, stryk etc. är strängeligen förbjuden”.

Socialstyrelsen menar att 1950-talet utgjorde en brytningstid i synen på aga som barnuppfostran. År 1960 kom den nya stadgan för barnavårdsanstalter där det tydligt formulerades att barnen inte fick utsättas för kroppslig bestraffning eller kränkande behandling. De förhållanden som nu kommit till regeringens kännedom var alltså inte en accepterad eller sanktionerad del av den sociala barn- och ungdomsvården.

Socialstyrelsen konstaterar att det inte med nuvarande kunskap går att bedöma omfattningen av regelbundna eller systematiska kränkningar, övergrepp och vanvård vid institutioner inom den svenska sociala barnvården under de aktuella åren. Socialstyrelsen har studerat erfarenheterna från Norge. Inte heller där går det att bedöma omfattningen av missförhållandena med stöd i tillgänglig dokumentation och forskning.

Däremot visar de norska erfarenheterna att det genom att intervjua tidigare barnhemsbarn går att sammanställa och systematisera missförhållandena och koppla dem till namngivna institutioner.

Det är enligt Socialstyrelsen ytterst sällsynt med anteckningar om missförhållanden vid institutionerna. Däremot fyller arkivmaterialet en viktig funktion för att identifiera, beskriva och förstå de olika institutionernas verksamhet och villkor. Det är också viktigt för tidigare barnhemsbarn att få tillgång till dokumentationen både om institutionen och om sig själva.

Uppdraget

Omfattning

Uppdraget syftar till att kartlägga allvarliga övergrepp och vanvård av flickor och pojkar som varit placerade i familjehem/fosterhem eller vid institutioner inom den sociala barnvården. Det bör således vara handlingar som även vid tiden för händelsen skulle ha bedömts som allvarliga övergrepp och vanvård.

Uppdraget omfattar kvinnor och män som varit placerade i familjehem eller vid institutioner med stöd av barnvårdslagen (1924:361, 1960:97), socialtjänstlagen (1980:620, 2001:453) eller lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga. Personer som har arbetat vid dessa institutioner kan också ha viktig information och bör därför också omfattas av uppdraget.

Övergrepp och vanvård som inträffat så nyligen att de faller inom ramen för åtal skall inte omfattas av uppdraget. Utredaren skall i sådana fall verka för att de blir behandlade inom rättsväsendet och tillsynsmyndigheterna.

I uppdraget ingår inte att överväga eventuella ansvarsfrågor i det enskilda fallet eller ekonomisk kompensation till drabbade.

Uppdragets genomförande

Att granska den sociala barnvården för att upptäcka missförhållanden i familjehem och vid institutioner tillbaka i tiden är en omfattande, grannliga och tidskrävande uppgift.

Traumatiska upplevelser kan reaktiveras när uppmärksamheten fokuseras på barnhemsvistelsen. Det är därför, enligt Socialstyrelsen, nödvändigt att organisera bl.a ett psykologiskt stöd för dem som intervjuats direkt efter intervjuerna.

De norska erfarenheterna pekar mot att granskningen i sig, tillsammans med den massmediala uppmärksamheten, reaktiverar upplevelser från tiden i barnhem. De norska erfarenheterna visar att många har glömt upplevelser som nu kommer åter i medvetandet. I samtal till Socialstyrelsen har tidigare barnhemsbarn påpekat att de mått mycket dåligt sedan de via

mediernas rapportering blivit påmind om sin barndom. Vid en granskning, där de som varit i barnhem eller familjehem inbjuds att berätta sin historia, är det nödvändigt att erbjuda psykologiskt stöd i anslutning till intervjuerna för att ta hand om de svåra upplevelser som kan reaktiveras.

Utredaren får i uppdrag att bjuda in till intervjuer och i anslutning till dessa erbjuda psykologiskt stöd. Intervjuerna kan kompletteras med studier av arkivmaterial. Deltagandet vid intervju måste vara helt frivilligt från den intervjuades sida och ingen uppsökande verksamhet av berörda personer får ske inom ramen för utredningens verksamhet.

Utredaren skall ha en organisation som möjliggör att drabbade får tillgång till råd och stöd per telefon.

Utredaren bör samråda med och ta tillvara de kunskaper och erfarenheter som finns hos organisationer, forskare och myndigheter.

Redovisning av uppdraget

Utredaren skall dokumentera vad som framkommer vid varje intervju och redovisa tillgängligt arkivmaterial. Denna individuella dokumentation skall upprättas i två likalydande exemplar varav det ena överlämnas till den intervjuade.

Utredaren skall i en rapport sammanställa och dokumentera de erfarenheter som framkommer på ett sådant sätt att de kan bidra till att liknande förhållanden inom den sociala barnvården kan undvikas i framtiden. Dessutom bör rapporten utformas så att den ger information och underlag för dem som inte deltar i granskningens intervjuer men som varit placerade på en viss institution. Därmed blir rapporten betydelsefull för andra som inte har intervjuats. Rapportens syfte är inte primärt att ge en uttömmande bild när det gäller omfattningen av vanvård och övergrepp. Syftet med uppdraget är en rapport som dels skall ge upprättelse åt de drabbade, dels ge lärdom för framtiden. Rapporten skall beskriva om vanvården och övergreppen skiljt sig åt för flickor och pojkar beroende på bl.a. ålder, etniskt ursprung eller funktionshinder.

Utredaren skall i en delrapport till regeringen senast den 1 oktober 2007 redovisa hur arbetet fortskrider.

Uppdraget skall redovisas till regeringen senast den 1 juni 2008.

(Socialdepartementet)